

Οι συνθήκες της πολυλειτουργικότητας στην έρευνα και ανάπτυξη του ορεινού χώρου

Δ. Κατσαρός

Ινστιτούτο Ορεινής Αγροτικής Οικονομίας Καρπενησίου,
Εθνικό Ίδρυμα Αγροτικής Έρευνας,
361 00 Καρπενήσι

Περίληψη

Σήμερα, είναι γνωστό από επιστημονικής πλευράς ότι η ανάπτυξη των ορεινών περιοχών δεν εξαρτάται μόνο από την κατασκευή και χρησιμοποίηση γενικών οικονομετρικών μοντέλων που κατά κύριο λόγο στηρίζονται σε αμφίβολης δυνατότητας στατιστικών δεδομένων, όσο από τη βαθύτερη κατανόηση των ιδιαιτεροτήτων και δυναμικών του, σε τοπικό επίπεδο. Με άλλα λόγια η κατανόηση των πολυλειτουργικών δυνατοτήτων του ορεινού αγροτικού χώρου, θα μας επιτρέψει να συγκλίνουμε την κατάσταση και τις ανάγκες του χώρου με τις σημερινές ανάγκες και συνθήκες ζωής των ανθρώπων

Λέξεις κλειδιά: Ορεινές περιοχές, πολυλειτουργικότητα, ιδιαιτερότητες, δυναμικές τοπική ανάπτυξη, αγροτικά προϊόντα.

Εισαγωγή

Μας δίνεται σήμερα η δυνατότητα να αναπτύξουμε ένα ενδιαφέρον θέμα που αναγράφεται στις συνθήκες της πολυλειτουργικότητας στην έρευνα και ανάπτυξη του ορεινού αγροτικού χώρου.

Έχει γίνει πλέον κατανοητό ότι, από επιστημονικής πλευράς, η ανάπτυξη των ορεινών περιοχών δεν εξαρτάται τόσο από την κατασκευή και χρησιμοποίηση οικονομετρικών μοντέλων και την ανάλυση των αποτελεσμάτων τους, όσο από την κατανόηση των ιδιαιτεροτήτων και δυναμικών τους (Katsaros 2000a,b), δηλαδή από μια σειρά πραγμάτων και φαινομένων του ίδιου του χώρου, του περιβάλλοντος δηλαδή, όπως χρησιμοποιήθηκε από γενεές επί γενεών από τους ανθρώπους. Η κατανόηση αυτή θα μας επιτρέψει να συγκλίνουμε την κατάσταση και τις ανάγκες του χώρου με τις σημερινές ανάγκες και συνθήκες ζωής των ανθρώπων.

Το θέμα της πολυλειτουργικότητας του αγροτικού χώρου γενικότερα (Van Huylenbroeck et al. 1999) και του ορεινού χώρου ειδικότερα, είναι ένα καινούργιο θέμα που έχει ανακύψει από το 1998 και μετά και απασχολεί στις μέρες μας τόσο Διεθνείς Οργανισμούς, όπως ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (Ο.Ο.Σ.Α.) και η Παγκόσμια Τράπεζα καθώς και Ευρωπαϊκοί Οργανισμοί που ασχολούνται αποκλειστικά με τις ορεινές περιοχές, όπως η EUROMONTANA (EUROMONTANA 1997), αλλά και πλήθος επιστημόνων που σχετίζονται με την τοπική ανάπτυξη. Όμως είναι και ένα θέμα που πρέπει να ενδιαφέρει άμεσα και την τοπική αυτοδιοίκηση όχι μόνο επειδή οι Διεθνείς, Ευρωπαϊκοί αλλά και Εθνικοί σχεδιασμοί, (Vlachos and Beopoulos 1997, Παπαγιάννης Γ. και συν. 2000) θέτοντας το θέμα της πολυλειτουργικότητας του αγροτικού χώρου, θα επηρεάσουν στο άμεσο μέλλον τη περιοχή που ζούμε και εργαζόμαστε, αλλά και επειδή η τοπική αυτοδιοίκηση θα προσκληθεί στο άμεσο μέλλον

να παρουσιάσει τις προτάσεις της σχετικά με την ανάπτυξη του χώρου της. Κατά συνέπεια, η τοπική αυτοδιοίκηση πρέπει να είναι ικανή αφενός μεν να κάνει κάτι τέτοιο, αφετέρου δε, έχει και την ευθύνη για τυχόν αποτυχίες, αν ο χώρος της δεν αναπτυχθεί σωστά, πράγμα που είναι δυνατόν να επιφέρει επίσης και οικονομικό μαρασμό σε μια δεδομένη περιοχή.

Όμως στην Ελλάδα σήμερα το θέμα της πολυλειτουργικότητας, παρ' όλη την επικαιρότητά του, δε φαίνεται να έχει απασχολήσει ακόμα ενεργά τους κρατικούς υπεύθυνους των αρμόδιων υπουργείων αλλά και αυτούς της τοπικής αυτοδιοίκησης της χώρας μας. Ο λόγος είναι γιατί οι περισσότεροι σχεδιαστές της ανάπτυξης είτε δεν το γνωρίζουν σαφώς, είτε το συγχέουν και με άλλες έννοιες, όπως με τη πολυδραστηριότητα. (Katsaros 2000b) Για το λόγο αυτό, χρειάζεται σήμερα να ξεκαθαρίσουμε λίγο τι εννοούμε και σε τι αναφερόμαστε.

Πολυλειτουργικότητα του αγροτικού χώρου: Εννοιολογική προσέγγιση

Όπως πάρα πολλές οικονομικές δραστηριότητες, έτσι και η αγροτική παραγωγή δημιουργεί πολλά προϊόντα. Δημιουργεί τρόφιμα, επαγγέλματα, καθορίζει τον υπαίθριο χώρο και ασκεί επιρροή πάνω στα οικοσυστήματα, τη βιοποικιλότητα, το νερό, και την ποιότητα του εδάφους και του αέρα. Την ενέργεια αυτή την ονομάζουμε «**πολλές παραγωγές του αγροτικού χώρου**» ή με μία λέξη «**πολυλειτουργικότητα του αγροτικού χώρου**».

Η πολυλειτουργικότητα αυτή έχει ως στόχο την εξυπηρέτηση των κοινωνικών αναγκών και σκοπών, όπως η επιβίωση των αγροτικών περιοχών και ιδιαίτερα των ορεινών, η ποιότητα του περιβάλλοντος, η διατροφική επάρκεια, η εξασφάλιση της βιοποικιλότητας, η σταθερή και ισόρροπη ανάπτυξη, η καλή υγεία των ζώων, η διατήρηση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς. Με την έννοια αυτή, υπάρχει στον αγροτικό χώρο **μια συζευκτική συνολική παραγωγή πολλών προϊόντων**, εκ των οποίων μερικά παρουσιάζουν τα χαρακτηριστικά των κοινών αγαθών και υπηρεσιών, δηλαδή αυτά που λέμε με μία λέξη **έξω-αγροτικά προϊόντα** (OECD 1999).

Αυτός ο συζευκτικός χαρακτήρας της παραγωγής, δηλαδή τα καθ'αυτό αγροτικά προϊόντα που προορίζονται για την κατανάλωση και τα προϊόντα που προκύπτουν από την προστασία, ανάδειξη και διαχείριση του περιβάλλοντος και των υπηρεσιών, έχει και μια σημαντική **οικονομική διάσταση** επειδή μπορεί να επηρεάσει στον τρόπο με τον οποίο οι πλουτοπαραγωγικές πηγές της υπαίθρου, πολλές από τις οποίες είναι σπάνιες, **χρησιμοποιούνται από την τοπική οικονομία** προκειμένου να απαντήσουν στο σύνολο των αναγκών της κοινωνίας.

Πολλές αγροτικές πολιτικές, όπως αυτή που εφαρμόζεται στην Ελλάδα, αναφέρονται στην άμεση αύξηση των βασικών διατροφικών προϊόντων, επηρεάζοντας επίσης άμεσα και την άλλη διάσταση της προσφοράς των υπηρεσιών που είναι δυνατόν να προσφέρει ο αγροτικός χώρος (Beoroulos and Skuras 1997). Αυτό συμβαίνει κυρίως στις περιοχές όπου υπάρχει εντατικοποίηση της αγροτικής παραγωγής. Στις ορεινές περιοχές, η φθίνουσα πορεία του πρωτογενή τομέα, επηρεάζει επίσης σήμερα ή πρόκειται να επηρεάσει άμεσα στο μέλλον την προσφορά των υπηρεσιών που προκύπτουν από τη λειτουργία του ορεινού χώρου (τουρισμός) (Katsaros 1995, 1998, 1999).

Αν δεν υπάρχουν κατά συνέπεια μηχανισμοί που θα επιτρέψουν στους αγρότες να έχουν κάποιο κέρδος όχι μόνο από τα προϊόντα που πουλάνε αλλά και από τις υπηρεσίες που μπορεί να προσφέρει ο αγροτικός χώρος στο σύνολό του, τίποτα δεν μπορεί να εγγυηθεί ότι οι πολιτικές της υποστήριξης της αγροτικής παραγωγής θα έχουν επίσης θετικές επιπτώσεις στις υπόλοιπες προσφερόμενες υπηρεσίες που έχει ανάγκη το σύνολο της κοινωνίας σήμερα.

Για να γίνει αυτό το θέμα κατανοητό ας πάρουμε ένα παράδειγμα:

Βλέπουμε, και μάλιστα το είδαμε περισσότερο τώρα με τις αγροτικές κινητοποιήσεις, ότι η αγροτική πολιτική βασίζεται στις ενισχύσεις προς μια εντατικοποιημένη παραγωγή των διατροφικών και βιομηχανικών προϊόντων, οδηγώντας με τον τρόπο αυτό σε μια εξασθένηση και περιθωριοποίηση των άλλων υπηρεσιών που μπορεί να προσφέρει η ύπαιθρος, όπως είπαμε παραπάνω. Αυτό συνέβαινε και συμβαίνει κυρίως στις πεδινές περιοχές της χώρας μας. Δεν μπορούμε να πούμε ότι αυτή *ήταν* μια λανθασμένη προσέγγιση, τη στιγμή που οι πεδινές εκτάσεις στις οποίες θα μπορούσε να γίνει μια εντατικοποιημένη παραγωγή στη χώρα μας, αντιπροσωπεύουν μόνο το 25% περίπου του συνολικού χώρου της. Σήμερα όμως τα πράγματα έχουν αλλάξει (με τα παντός είδους διατροφικά σκάνδαλα) και αυτό που επιζητεί το σύνολο των καταναλωτών των αγροτικών προϊόντων είναι περισσότερο ποιότητα με παράλληλη προστασία του περιβάλλοντος, παρά ανεξέλεγκτα προϊόντα μαζικής παραγωγής, πολλά από τα οποία μπορεί να είναι και γενετικά μεταλλαγμένα.

Από την άλλη πλευρά όμως, στις ορεινές περιοχές, υπάρχει και τείνει να γίνει ακριβώς το αντίθετο: Δηλαδή έχουμε επιδοθεί σε μια άνευ προηγουμένου ενίσχυση των υπηρεσιών (χωρίς αυτό να συνοδεύεται όμως με αποτελεσματική προστασία του περιβάλλοντος), με παράλληλη εξασθένηση και περιθωριοποίηση της καθαυτού αγροτικής παραγωγής και της παραγωγής των προϊόντων ποιότητας. Αυτό συμβαίνει κυρίως με την εφαρμογή των αναπτυξιακών Ευρωπαϊκών και Εθνικών προγραμμάτων, τα οποία στοχεύουν περισσότερο στην άμεση αύξηση ενός συμπληρωματικού αγροτικού εισοδήματος, παρά σε μια συνολική ανάπτυξη του αγροτικού χώρου. Το γεγονός αυτό εξυπηρετεί μόνο ορισμένους δικαιούχους που έτυχε να ενταχθούν στις διαδικασίες αυτές, ενώ η έννοια του συμπληρωματικού αγροτικού εισοδήματος τείνει να εξαφανισθεί, αν θα υπάρξει εγκατάλειψη της αγροτικής παραγωγής από την οποία ζει το μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού των ορεινών περιοχών (Katsaros 2000a).

Με την έννοια αυτή, ο αγροτικός χώρος στα βουνά παύει να είναι ισόρροπος και πολυλειτουργικός και γίνεται ανταγωνιστικός και μονολειτουργικός.

Από τα παραπάνω προκύπτουν κατά συνέπεια ορισμένα εύλογα ερωτήματα, όπως: *Ποια είναι τα μέσα που μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε ώστε να μην υπάρχει πλεόνασμα αλλά ούτε και ανεπάρκεια ανάμεσα στα αγροτικά προϊόντα της παραγωγής και σε αυτά της προσφοράς των άλλων υπηρεσιών σε τοπικό κυρίως επίπεδο; Ποιες είναι οι πολιτικές που πρέπει να ακολουθηθούν και ποιες διαπραγματεύσεις μπορούν να γίνουν, ώστε να καταστεί δυνατόν να υποστηρίξουμε με οικονομικούς όρους ότι συμφέρει η υιοθέτηση μιας πολιτικής προς μια ισόρροπη ανάπτυξη της πολυλειτουργικότητας του αγροτικού χώρου;*

Προκειμένου να απαντήσουμε στις ερωτήσεις αυτές πρέπει να λάβουμε υπ' όψη μας όλες τις παραμέτρους της πολυλειτουργικότητας του αγροτικού χώρου καθώς και του συμφέροντος και ενδιαφέροντος του κοινωνικού συνόλου. Πρέπει δηλαδή να φτάσουμε στο σημείο να μπορούμε να ποσοτικοποιήσουμε, να μετρήσουμε δηλαδή με αριθμούς και τα ποιοτικά εκείνα στοιχεία που προσφέρει ή μπορεί να προσφέρει ο ορεινός αγροτικός χώρος. Και αυτό, πέρα από τα στοιχεία που μπορούμε ήδη να μετρήσουμε, αυτά δηλαδή που σχετίζονται άμεσα με την αγροτική παραγωγή (προϊόντα).

Ο λόγος είναι ότι η πολυλειτουργικότητα του αγροτικού χώρου αναφέρεται σε δύο βασικούς άξονες:

1. Ότι κάθε αλλαγή στην παραγωγή των βασικών διατροφικών προϊόντων, μοιραία θα επιφέρει και μια αλλαγή και **στο επίπεδο** της παραγωγής και των άλλων υπηρεσιών του χώρου. Για παράδειγμα, αν δώσουμε μεγάλη σημασία και υποστηρίξουμε σθεναρά μια εντατικοποιημένη αγροτική παραγωγή, θα έχουμε και μια υποβάθμιση του περιβάλλοντος και προϊόντα που δε θα είναι ποιοτικά. Με την έννοια αυτή, οι τουρίστες στη περιοχή μας δε θα βρίσκουν τις απαιτούμενες υπηρεσίες, δε θα έχουν

ένα περιβάλλον παρθένο και υγιεινό, ενώ δε θα βρίσκουν και ορισμένα προϊόντα ιδιαίτερων τοπικών χαρακτηριστικών (OECD 1999).

2. Ότι η υιοθέτηση και υποστήριξη μόνο των υπηρεσιών στα ορεινά, θα «στοιχίσει» και πάλι στο περιβάλλον και στην παραγωγή των προϊόντων ποιότητας. Έτσι, ενώ οι τουρίστες θα βρίσκουν τις υπηρεσίες που ζητούν και απαιτούν, δε θα βρίσκουν στην περιοχή μας αγνά αγροτικά προϊόντα να καταναλώνουν.

Το αποτέλεσμα και των δύο αυτών καταστάσεων είναι, ότι η ανεπάρκεια έστω της μιας εκ των δύο παραμέτρων που αναφέραμε θα έχει σοβαρό αρνητικό αντίκτυπο είτε στο περιβάλλον και τις υπηρεσίες, είτε στην παραγωγή των αγροτικών καταναλωτικών προϊόντων.

Ας πάρουμε ένα συγκεκριμένο παράδειγμα από τη δασική εκμετάλλευση:

Το παράδειγμα της Δασικής εκμετάλλευσης είναι πολύ καλό για να διαπιστώσουμε την πολυλειτουργικότητα του αγροτικού χώρου. Η γεωργία και η δασική εκμετάλλευση παρουσιάζουν πολλές ομοιότητες τόσο στην παραγωγή των αγαθών για το κοινωνικό σύνολο (καθαρός αέρας, κυνήγι, τουρισμός, αναψυχή κτλ.), όσο και της παραγωγής σε ξύλο.

Το ερώτημα, που τίθεται και ενδιαφέρει περισσότερο τους οικονομολόγους ειδικευμένους στη δασική εκμετάλλευση, αναφέρεται στη διαπίστωση του τι είναι καλύτερο να πράξουμε: Είναι καλύτερο να διαθέσουμε το δάσος μόνο για τουρισμό, αναψυχή, κυνήγι, ζώνη προστασίας της χλωρίδας και πανίδας κλπ. ή να το διαθέσουμε αποκλειστικά και μόνο για την παραγωγή της ξυλείας;

Όσο και αν φαίνεται ίσως απλό αυτό το ερώτημα, τίποτα από τα παραπάνω δεν έχει μετρηθεί στη χώρα μας. Δεν έχει δηλαδή μετρηθεί σε καμία περίπτωση ποια από τις δύο ενέργειες συμφέρει καλύτερα. Αυτό συμβαίνει γιατί τίποτα δεν είναι οργανωμένο. Δεν έχουμε διαπιστώσει ποιο μπορεί να είναι το οικονομικό όφελος της διάθεσης του δάσους στην υπηρεσία μόνο του κοινωνικού συνόλου και αυτό σε σχέση με το οικονομικό όφελος που θα έχει το δάσος μόνο αν το ξυλεύουμε. Τα δύο αυτά ερωτήματα είναι δύσκολο να απαντηθούν γιατί σχετίζονται επίσης και με τις γενικότερες συνθήκες της οικονομίας. Η οικονομική απολαβή από την ξύλευση και μόνο του δάσους είναι συγκυριακή στο μέτρο που εξαρτάται για παράδειγμα από το αν χτίζονται σπίτια ή αν αγοράζει ο κόσμος έπιπλα. Από την άλλη πλευρά, η οικονομική απολαβή από το να διαθέσουμε το δάσος για τουρισμό και αναψυχή και μόνο εξαρτάται από πόσο τουρισμό έχουμε τώρα ή αν θα έχουμε και τα επόμενα χρόνια, αν υπάρξει μια οικονομική ύφεση σε Εθνικό αλλά και Διεθνές επίπεδο.

Είναι εμφανής ο κίνδυνος που διατρέχουμε με τη μία ή την άλλη περίπτωση και γι' αυτό πρέπει να είμαστε προσεκτικοί ως προς τις αποφάσεις μας.

Στην Ελβετία, όπου έχει μελετηθεί το φαινόμενο αυτό στην περίπτωση του δάσους, έχει βγει το συμπέρασμα ότι η διαχείριση ολόκληρη ενός δάσους με προορισμό τις πολυλειτουργικές παραγωγές μεγαλώνει την οικονομική αξία των παραγόμενων προϊόντων και υπηρεσιών. Μπορεί όμως αυτό να μη συμβαίνει στη δική μας την περίπτωση λόγω των ιδιαιτεροτήτων του χώρου και της οικονομίας.

Για το λόγο αυτό είναι απαραίτητη η εξειδίκευση και η έρευνα.

Στη συνέχεια, θα δώσουμε πληροφορίες για ένα θέμα που υπάρχει σε μεγάλο βαθμό στον ορεινό χώρο και είναι δυνατόν να αξιοποιηθεί με την εφαρμογή των αρχών της πολυλειτουργικότητας.

Αξίες του αγροτικού ορεινού χώρου και αξίες της πολιτιστικής κληρονομιάς

Ο αγροτικός ορεινός χώρος αποτελείται από ένα συνδυασμό φυσικών χαρακτηριστικών και παρεμβάσεων του ανθρώπου. Τα φυσικά χαρακτηριστικά αναφέρονται στο έδαφος, στα νερά, στις κλίσεις του εδάφους, κτλ. Τα χαρακτηριστικά της ανθρώπινης παρέμβασης αναφέρονται στη χωροταξική διάσταση του χώρου, π.χ. στο διαχωρισμό των αγροτικών εκτάσεων, στις αρδεύσεις, στα αγροτικά εργαλεία που χρησιμοποιούνται, στα κτίσματα που δημιουργούνται, στις καλλιέργειες σε αναβαθμίδες, στους στάβλους για τα ζώα, στις ποτίστρες, κτλ.

Από την άλλη πλευρά, ο αγροτικός χώρος εμπεριέχει επίσης και κάποιες ιδιαιτερότητες που δεν είναι υποχρεωτικά αγροτικές, όπως η ύπαρξη ιστορικών μνημείων, διατηρητέων χωριών κτλ., καθώς και άλλα στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς που διαφέρουν από τόπο σε τόπο (Παπακωνσταντινίδης 1986).

Έτσι, το φυσικό περιβάλλον στο σύνολό του δίνει στον επισκέπτη-τουρίστα διαφορετική εικόνα που είναι ανάλογη με αυτήν που ο καθένας για προσωπικούς του λόγους ζητά και είναι, ανάλογα με την περίπτωση, περισσότερο ευαίσθητος για το ένα ή το άλλο θέμα. Για παράδειγμα, άλλος δίνει μεγαλύτερη σημασία στην κατανάλωση των ιδιαίτερων τοπικών προϊόντων και άλλος στην επίσκεψη ενός μνημείου. Αυτή η αντίληψη που έχει ο καθένας για το αγροτικό περιβάλλον είναι πολύ δύσκολο να διαπιστωθεί, να κατηγοριοποιηθεί και να εκτιμηθεί.

Αν τα ενδιαφέροντα των τουριστών-επισκεπτών μπορούν ως ένα σημείο να παρακολουθήσουν την πολιτιστική εξέλιξη του χώρου, πρέπει να υπάρχει παράλληλα και μια πολιτική που θα στοχεύει στη διατήρηση αυτού του είδους του περιβάλλοντος, αλλά και να γίνουν ορισμένες κινήσεις για την ανάδειξή του (CME 2000).

Είναι δυνατόν για παράδειγμα, να κάνουμε το περιβάλλον πιο θελκτικό στον τουρίστα με την εισαγωγή της καλλιέργειας των καταναλωτικών αγροτικών προϊόντων. Κοντά δηλαδή σε ένα ιστορικό μνημείο να έχουμε δημιουργήσει μια φάρμα με παραγωγή βιολογικών ζωικών ή και φυτικών αγροτικών προϊόντων. Δίπλα σε μια παραγωγή βιολογικών προϊόντων να δημιουργήσουμε ένα μουσείο γεωργικών εργαλείων που χρησιμοποιούνταν κατά το παρελθόν.

Αρκετές φορές οι αγρότες των ορεινών περιοχών, κυρίως, πέρα από την καθ'αυτού παραγωγή των αγροτικών προϊόντων πρέπει να χαρακτηρισθούν και ως φύλακες της πολιτιστικής κληρονομιάς και ενός αγνού τρόπου ζωής. Για το σκοπό αυτό και μέσα από το σύστημα της πολυλειτουργικότητας πρέπει να συμμετάσχουν σε όλες τις διαδικασίες εξέλιξης του χώρου προς την κατεύθυνση αυτή και να **πληρώνονται γι' αυτό**.

Συμπεράσματα

Η πολυλειτουργικότητα είναι στην ουσία ένα σύστημα αναγνώρισης του αγροτικού χώρου και των αγαθών και λειτουργιών που προσφέρει. Η υιοθέτησή της δίνει στον αγροτικό χώρο και ιδιαίτερα στον ορεινό μεγάλες δυνατότητες για τη συμμετοχή όσο το δυνατό μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού στις αναπτυξιακές διαδικασίες, δίνοντας παράλληλα την ευκαιρία για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας στην τοπική αγορά.

Η αναγνώριση και η εκμετάλλευση όμως του χώρου αυτού μέσα από την πολυλειτουργικότητα δεν είναι πάντα μια εύκολη υπόθεση. Πρέπει να ξέρουμε σαφώς ποιο είναι το κόστος της συμβίωσης της αγροτικής παραγωγής με τα άλλα έξω-αγροτικά αγαθά και τις άλλες υπηρεσίες που προσφέρονται. Ο λόγος είναι ότι, επειδή σήμερα μας δίνονται πάμπολλες ευκαιρίες για την ανάπτυξη των ορεινών μέσα από Εθνικά και

Ευρωπαϊκά προγράμματα, πρέπει να ξέρουμε σαφώς κατά που πρέπει να στρέψουμε τα εργαλεία αυτά της ανάπτυξης και σε ποιο βαθμό.

Για να απαιτηθεί μια ισόρροπη ανάπτυξη που θα δημιουργήσει συνθήκες για την επιβίωση του ορεινού χώρου πρέπει να γίνουν κατ'αρχή εξειδικευμένες έρευνες και κατά δεύτερο αποτελεσματικές προτάσεις. Στο σημείο αυτό η τοπική αυτοδιοίκηση πρέπει να παίζει το ρόλο που δικαιωματικά της ανήκει.

Όμως όταν λέμε έρευνες, δεν εννοούμε αυτές που γίνονται με το κιλό θα λέγαμε, από ορισμένα μελετητικά γραφεία τα οποία βρίσκονται συνήθως μακριά από το χώρο και τα ιδιαίτερα προβλήματά του, **αλλά αυτές που θα λαμβάνουν υπ'όψη τους τη διάσταση της πολυλειτουργικότητας, αλλά επίσης θα έχουν τη δυνατότητα να μετρήσουν τη διάσταση αυτή.**

Βιβλιογραφία

- Beopoulos, N. and D. Skuras. 1997. Agriculture and the Greek rural environment., Sociologia Ruralis, Tome 37, Fasc. 2.
- Centre Mediterranee de l'Environnement (CME.). 2000. Protection de la desertification a travers de la restitution, conservation et mise en valeur des terrasses de cultures. Projet LIFE- Grece 1995-1999.
- EUROMONTANA, 1997. L'integration des preoccupations environnementales dans l'agriculture de montagne. Etude realisee pour la Commission Europeenne, Direction generale de l'Environnement, Securite nucleaire et protection civile. Tomes 2 pages 316
- Katsaros, D. 1995. Agriculture et nouvelles activites economique: Des contradictions pour l'avenir des montagnes marginalisees grecques. In Conference Europeenne pour les problemes economiques, sociaux et environnementaux des regions de montagne. Ed. EUROMONTANA pp. 45-48.
- Katsaros, D. 1998. Agrotourisme: une nouvelle activite economique dans une region montagnaise traditionnelle de la Grece Centrale. In «Montagnes Mediterraneennes, No 8, ed. Universite Joseph Fourier (Grenoble) pp.159-166.
- Katsaros, D. 1999. Le developpement des regions montagneuses, sous l'angle de nouvelles approches in: 1ere rencontre AGROTICA La mondialisation des marches et agriculture grec. 29-30 Janvier pp.113-123.
- Katsaros, D. 2000a. LEADER et regions montagneuses: Complementarite ou Antagonisme des actions de developpement? Expose a la 2eme rencontre AGROTICA «Developpement Agricole» Thessaloniki 28-29 Janvier 2000.
- Katsaros, D. 2000b. Developpement Agricole et Multifonctionnalite. Contribution ecrite pour la rencontre internationale NAGREF-INRA «Mediterranean conference for agricultural research cooperation». Athenes 30/11-2/12/00.
- Observatoire Europeen de l'innovation et du developpement rural, (OECD 1999). Assistance technique dans le cadre de LEADER II.
- Παπαγιάννης, Γ. και Μόνιμη Ομάδα Εργασίας για την Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών της Ελλάδας (Μ.Ο.Ε.Α.Ο.Π.Ε). 2000. «Προτάσεις για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών της Ελλάδας» Υπουργείο Γεωργίας.
- Παπακωνσταντινίδης, Λ. 1986. Αγροτουρισμός: η εναλλακτική λύση για την ανάπτυξη των μειονεκτικών περιοχών. Εκδόσεις Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδας. Αθήνα.
- Vlachos, G. and N. Beopoulos. 1997. Agrienvironmental policy in Greece. A first assessment of the implementation of E.U. reg. 2078/92. Paper presented in the XVII Congress of the European Society for rural sociology. 25-29 August., Chania -Crete.

Van Huylenbroeck, G. et al. 1999 Stimulating farmers to manage the landscape: An analysis of applied policies in eight European countries. Project FAIR 1/CT95/0709 on market effects of countryside stewardship policies.

The conditions of multifunctionality in the research and development of the mountain areas

D. Katsaros

NAGREF - Agricultural Mountain Economics Institute,
361 00 Karpenisi, Greece

Summary

In our days, it is scientifically well known that the development of the mountain areas do not depend only from the utilization of general econometric models and the analysis of their results, but mostly from the deep understanding of the particularities and the potentialities in a local level. In other words, the understanding of the multifunctional possibilities of the agricultural mountain space may lead us to combine the situation and the needs of the space with the actual needs and life conditions of the people.

Key words: Mountain regions, multifunctionality, particularities, potentialities, local development, agricultural products.